

REFORMA MILITARĂ HABSBURGICĂ DIN 1798 REFLECTATĂ ÎN COLECȚIA ARMELOR DE FOC A MUZEULUI JUDEȚEAN SATU MARE

Matei CIURICĂ

ABSTRACT: *At the end of the War of the First Coalition the shortcomings of the Austrian army were obvious at every level of its leadership. Thus, a profound reform was needed in order to secure the competitive level required in the new “napoleonic” reality. Our paper analyses the roots of the Habsburg military apparatus, its development and tensions within the Empire’s national identities, with special attention given to the austrian-hungarian polemic and eventual cooperation. The second part of our article focuses on the technical results of the reform, on the characteristics of the different typologies and models of firearms that 1798 birthed.*

KEYWORDS: *Firearms, military reform, Napoleonic Warfare, conscriptions, Satu Mare*

Ceea ce a ajuns să fie denumit drept Războiul Primei Coaliții (1792-1797), la capătul căruia Franța, deja într-o anumită măsură „napoleoniană”, a reușit să prevaleze asupra unei Europe cvasiunite împotriva ei, a reprezentat în același timp și semnalul de alarmă privind limitările militare ale Imperiului Habsburgic.

Dacă din punct de vedere politic și diplomatic tratatul de la Campo Formino (octombrie 1797) a fost, pentru Austria, doar o înfrângere și nu un dezastru de proporții¹, devenea evident că sistemul de organizare a armatei avea nevoie de o reformă în profunzime, astfel încât să se mențină relevant în noile condiții.

¹ “Territorially the treaty was still surprisingly favorable for Austria. It gave her most of Venice’s former territory...in exchange for Belgium and Lombardy, and exchanged minor Austrian holdings in south-west Germany for the Archbishopric of Salzburg and the Bavarian Inn quarter, which rounded out the Austrian heartland. Austria did not have to give formal recognition to the French annexation of the entire Rhine frontier...Yet, the treaty was a grave defeat for Austria...Militarily and strategically, France secured the keys to Germany, northern Italy and the Near East by acquiring Mainz, Mantua, and the Ionian Isles and Venetian Albania”. Paul W. Schroeder, *The Transformation of European Politics, 1763-1848*, Clarendon Press, 1996, p. 171-172.

Originea ideii de armată permanentă în cadrul Imperiului Habsburgic poate fi trasată în epoca Războiului de Treizeci de ani, mai precis în 1627 când Ferdinand al II-lea a emis „*Ordonanța Revizuită a Pământurilor*” prin care se anulau practic drepturile militare ale Boemiei afirmând-se clar că ridicarea trupelor era un atribut rezervat suveranului. Desigur că, în cadrul cosmopolitismului cultural și administrativ al Imperiului, această ordonanță s-a lovit de împotrivirea acută a tuturor stărilor, însă ea a reprezentat și precedentul de care Coroana avea nevoie. În consecință, la sfârșitul războiului, în 1649, Ferdinand al III-lea a decis să rețină nouă regimente de infanterie, zece de cavalerie și un corp de artilerie în serviciul său. Împreună cu regimentele de graniță, acestea au constituit armata permanentă a statului, numărând 25.000 de oameni în 1649, 65.000 în 1664 și atingând aproape 100.000 la sfârșitul secolului². Instituția care dirija acest edificiu a fost celebrul *Hofkriegsrat*, Consiliul de Război al Curții, creat în 1556 de către Ferdinand I și supraviețuind până în 1848 când locul său a fost luat de Ministerul de Război³.

Problema principală ridicată de acest sistem al armatei permanente, problemă de altfel comună tuturor statelor epocii, a fost desigur cea a finanțării, existența în paralel a unei Curți fastuoase și a unei forțe militare bine întreținute părănd o imposibilitate. Tabloul a fost în permanență complicat de refuzul Ungariei de a accepta controlul Vienei în chestiuni esențiale de natură fiscală sau militară. Generalul italian Raimondo Moncuccoli, probabil cel mai important teoretician militar al secolului al XVII-lea⁴ și administrator, în numele Habsburgilor, al unor zone problematice, descoperise frustrat în maghiari „un popor mândru, capricios și obturat” care trebuia guvernat cu o vergea de fier⁵.

Încercarea de a impune un control mai ferm asupra teritoriilor maghiare a degenerat în celebrul Război al Curuților, finalizat cu Pacea de la Satu-Mare din 1711. Tratatul de pace a fost un compromis: Carol al VI-lea, prins în proiectul Pragmaticii Sancțiuni, a fost bucuros să relaxeze administrația imperială în Ungaria în schimbul recunoașterii succesiunii fiicei sale, Maria Tereza; Dieta maghiară a acceptat, teoretic, o armată permanentă care în 1722 era pusă sub controlul Vienei însă păstra dreptul de recrutare și aprovizionare și reînvia scutirile nobilimii, pe baza sistemului de *insurrectio*⁶. Acest sistem reprezenta, în termeni foarte simpli, mecanismul de apărare al Ungariei împotriva conscripțiilor militare imperiale, văzute ca parte a unei conspirații austriece împotriva autonomiei maghiare. Deși ungurii ocupau funcții importante în armata imperială și erau reprezentați în corpul ofițeresc, milițiile ridicate prin *insurrectio* abia atingeau 2.500 de oameni în 1740. Doar odată cu amenințarea lui Frederic al II-lea și invazia Sileziei de către Prusia, Dieta de la Pressburg din 1741 a autorizat ridicarea a 14.000 de călăreți și 21.000 de pedestrași⁷, călăreții urmând să fie recrutați din rândul celebrilor husari – tradiționala cavalerie ușoară maghiară. Se estimează că la mijlocul

² Gunther E. Rothenberg, *The Army of Francis Joseph*, Purdue University Press, 1998, p. 3.

³ Istvan Deak, *Beyond Nationalism: A Social and Political History of the Habsburg Officer Corps, 1848-1918*, Oxford University Press, 1990, p. 27.

⁴ Azar Gat, *A History of Military Thought: From the Enlightenment to the Cold War*, Oxford University Press, 2001, p. 15.

⁵ Gunther E. Rothenberg, *op. cit.*, p. 4 (trad. proprie).

⁶ *Ibidem*, p. 5.

⁷ Cifre probabil exagerate în raport cu ceea ce se putea obține în mod real într-un timp scurt (n.n.).

secolului al XVIII-lea existau în armata habsburgică 45.000 de soldați recrutați printr-o legătură sau alta cu sistemul de *insurrectio*⁸.

Neîncrederea cronică a habsburgilor în potențialul unei instrucții rapide a soldaților însemna că recrutarea se realiza de obicei pe viață și de aceea era, în general, voluntară. La sfârșitul domniei Mariei Tereza a fost introdus un sistem universal de pregătire militară în care bărbații erau înregimentați pentru o perioadă de doi ani, după care li se permitea întoarcerea acasă cu condiția de a se prezenta șase săptămâni pe an pentru antrenamente suplimentare. În Ungaria sistemul a fost introdus în cadrul *insurrectio* abia în 1781⁹.

Dacă armata Mariei Tereza reușise să-i țină piept lui Frederic al II-lea, după Războiul de Șapte ani (1756-1763) o serie de așa numite reforme au fost implementate, în urma cărora a fost luată o decizie cu efecte grave și anume investițiilor în artilerie. Rezultatul a fost dezastruos, Austria suferind o serie de înfrângeri rușinoase din partea Turciei¹⁰. Pentru a analiza această evoluție dezamăgitoare a fost numită o comisie în 1791, a cărei activitate a stagnat însă timp de șase ani. La sfârșitul Războiului Primei Coaliții, în martie 1798, a fost organizat un organism asemănător ale cărui rezultate, deși încă insuficiente în raport cu problemele generale ale aparatului militar austriac¹¹, au avut totuși importante consecințe în sfera tehnicii militare a Imperiului. La conducerea acestei comisii a fost numit un maghiar originar din Transilvania, József Alvinczi, fost adversar al lui Napoleon în teatrele de luptă din Italia și guvernator militar al Ungariei¹².

Cele mai importante consecințe s-au observat, așa cum am spus, în domeniul tehnicii militare și, mai precis, în aria de standardizare a armamentului. Pentru infanterie a fost introdusă pușca cu cremene model M1798, în timp ce cavaleria beneficia fie de carabina dragon M1798, fie de *Hussarcarbine* M1798, ori de un model special de carabină a cărei pat putea fi înlocuit, arma devenind o pușcă. Tot pentru cavalerie, o importanță deosebită a reprezentat-o introducerea pistoalelor de tip M1798¹³.

Muzeul Județean Satu Mare se află în postura fericită de a putea reflecta, prin modelele din colecția sa, această standardizare. Avem astfel, în primul rând pușca cu cremene pentru infanterie cu **numărul de inventar 32.283 MO** (Fig. 1).

Modelul are o lungime totală de 151 cm, lungimea țevei fiind de 104 cm, iar calibrul măsurând 2,1 cm. Trebuie spus despre acest tip de pușcă faptul că ea s-a dorit, și a reușit, să fie o copie îmbunătățită a modelului francez de pușcă cu cremene din 1777. De aceea, față de predecesoarele sale austriece, M1798 preia fără modificări sistemul cu cremene francez dezvoltat; îmbunătățiri suplimentare sunt aduse vergelei, care lipsește din păcate în cazul nostru, dar care era mai subțire decât cea franceză, făcând ca arma să fie mai ușor de încărcat. De asemenea, inelul de trecere al vergelei este mult mai lat, astfel încât vergeaua să fie mai ușor de așezat după încărcare. Un

⁸ A.M. Boerke, "Conscription in the Habsburg Empire to 1815", în ed. Donald Stoker, Frederick C. Schneid, Harold D. Blanton, Routledge, *Conscription in the Napoleonic Era: A Revolution in Military Affairs?*, 2008, p. 74.

⁹ Philip Haythornthwaite, *The Austrian Army 1740–80 (2) Infantry*, Osprey, 1994, p. 6.

¹⁰ Todd Fisher, *The Napoleonic Wars: The Rise of the Emperor 1805-1807*, Taylor & Francis, 2001, p. 19.

¹¹ Peter Wilson, *German Armies: War and German Society, 1648-1806*, Routledge, 2002, p. 338.

¹² Vezi G.J. Fiebeger, *The Campaigns of Napoleon Bonaparte of 1796–1797*, West Point, New York: US Military Academy Printing Office, 1911, p. 49.

¹³ Philip Peterson, *Standard Catalog of Military Firearms*, Gun Digest Books, 2011, p. 26.

Fig. 1

element extrem de important, după care putem imediat să identificăm toate modelele din 1798, indiferent că vorbim despre pistoale sau puști, este forma brățării din vârful țevii (Fig. 2).

Înainte de a trece la următoarele tipologii suntem nevoiți să facem o serie de precizări: există o tradiție istoriografică ce așează conceptul de „cavalerie grea” în arcul cronologic al Evului Mediu și Epocii Moderne Timpurii. Această abordare nu este în totalitate fundamentată, diferențieri între diferitele tipuri de cavalerie existând până în prima jumătate a secolului al XIX-lea. În epoca pe care o avem în vedere, călărețul „greu” rămâne o realitate și se diferențiază în principiu prin statura calului¹⁴, casca de protecție și cuirasa care putea să fie completă sau să cuprindă doar piețarul¹⁵. În mod

Fig. 2

tradițional, deși nu vorbim de o regulă imuabilă, cavaleria grea era ținută în rezervă și utilizată într-un atac liniar împotriva unui regiment de infanterie deja demoralizat sau obosit de efortul unei lupte îndelungate însă exista, încă din epoca celebrelor *caracole*¹⁶, obiceiul ca unitățile ecvestre să se implice în tacticile de hărțuire a adversarului. Arma predilectă pentru acest tip de tactică a fost *carabina*, folosită

pe sară largă de către trupele ecvestre grele, preluată apoi și de către cavaleria „ușoară” precum husarii. Ea era secundată de unul sau două *pistoale* – o altă armă specifică soldatului călare. La începutul secolului al XVIII-lea concepția tactică evoluase în direcția responsabilizării din ce în ce mai mare a husarilor în cadrul bătăliei. Prima directivă tactică datată în 1722 stabilește precis care erau aceste responsabilități:

„Călărețul Ungur preferă în mod tradițional folosirea sabiei cu fiecare ocazie pe care bătălia i-o oferă. De aceea, el avansează asupra dușmanului și se îndreaptă către el

¹⁴ Philip Haythornthwaite, *Napoleonic Heavy Cavalry and Dragoon Tactics*, Osprey, 2013, p. 8.

¹⁵ *Ibidem*, p. 17.

¹⁶ Spre 1540, cavaleria germană începe să renunțe la tradiționala lance și adoptă pistolul în timpul șarjei. Aceste unități ecvestre, cunoscute sub numele de *reiters*, utilizau o stratagemă de atac denumită *caracole*, în cadrul căreia cavalerii se grupau în lungi coloane, mărșăluind împotriva unităților adverse. Vezi John Ellis, *Cavalry: History of Mounted Warfare*, Pen and Sword, 2004, p. 81.

într-o manieră calmă și curajoasă. El tâșnește din poziția sa spre dușman, cu viteza unul glonț. Atacă frontal și lovește cu sabia. Dacă dușmanul fuge, se angajează în urmărire și, până îl ajunge din urmă, trage cu carabina și pistolul...”¹⁷

Muzeul nostru deține un model de *Hussarcarbine* M1798 cu **numărul de inventar 32.287 MO**, având o lungime totală de 86 cm, lungimea țevii de 28 cm și calibrul de 1,9 cm (Fig. 3).

Fig. 3

Țeava este tronconică la culată și cilindrică la vârful. Ulucul de lemn și țeava sunt fixate și ramforsate de un inel median și de o brățară în partea superioară a puștii. Pe inel se remarcă cuiul cătării. Mecanismul de dare a focului este complet, aparținând tipologiei cu cremene dezvoltat francez¹⁸. Cocoșul este în formă de „S”, având în partea superioară cleștele pentru fixarea cremenei, partea inferioară fiind circulară. Piciorul amnarului este scurt, sprijinit pe arcul amnarului; placa de percuție este înaltă și fără striții. Tigăița și brățara sunt realizate din alamă. Trăgaciul are o gardă de alamă, pe partea anterioară a gârzii lui distingându-se marcajul „S.L.” reprezentând marca producătorului. Pe uluc, în partea stângă a piesei se remarcă o plăcuță de ranforsare din alamă, în formă de „S”, urmată de un marcaj indescifrabil. Patul este din lemn, talpa patului fiind de alamă.

În cazul pistoalelor suntem în posesia mai multor modele și de aceea le vom enumera sistematic, adăugând în fiecare caz descrierea pe care am realizat-o în analiza acestora¹⁹:

Număr de inventar 32.320 MO: Pistol de cavalerie austriac cu țeavă cilindrică din oțel, lisă în interior. Ulucul de lemn și țeava sunt fixate și ranforsate cu o brățară, în partea superioară a pistolului. Mecanismul de dare a focului este complet, nefuncțional, aparținând tipologiei cu cremene dezvoltat francez. Cocoșul este în formă de „S”, având

¹⁷ David Hollins, *Hungarian Hussar, 1756-1815*, Osprey, 2003, p. 31 (trad. proprie).

¹⁸ Această tipologie de mecanism de dare a focului a fost perfecționat în spațiul francez și a fost preluat ulterior de majoritatea centrelor de producție de armament din Europa. Vezi și nota următoare (n.n.)

¹⁹ În cazul modelelor analizate ne-am folosit de lucrarea lui Ernst Armin, *Europäische ordonnanzpistolen 1650-1850*, Deutschland, 1981, p. 56-57. Pentru informații privind mecanismul de dare a focului, deosebit de utilă este lucrarea lui Dorin Barbu, *Arme de foc portative din secolele XV-XVIII în muzeele din Transilvania*, Sibiu, 2013, p. 52-53.

în partea superioară cleștele pentru fixarea cremenei, partea inferioară fiind circulară. Șurubul cleștelui cocoșului se termină printr-un inel. Piciorul amnarului este scurt, sprijinit pe arcu amnarului; placa de percuție este înaltă și fără striatăii, forma amnarului fiind în unghi drept are rol de capac al tigăiței și de placă de percuție. Tigăița și brățara sunt realizate din alamă. Pe uluc, în partea stângă a piesei, se remarcă o plăcuță de ranforsare din alamă, în formă de „S”, urmată de marcajul „O.I”. Trăgaciul are o gardă de alamă. Patul pistolului este curbat și se termină cu un bulb simplu de alamă. Starea de conservare este proastă, cocoșul este extrem de deteriorat, patul și ulucul fiind de asemenea într-o stare avansată de deteriorare, prezentând multiple crăpături și striatăii. Dimensiuni: L totală: 43 cm; L țevă: 26 cm, Calibru: 1,8 cm (Fig. 4).

Fig. 4

Număr de inventar 32.327 MO: Pistol de cavalerie austriac cu țevă cilindrică din oțel, lisă în interior. Ulucul de lemn și țeava sunt fixate și ranforsate cu o brățară în partea superioară a pistolului. Mecanismul de dare a focului este incomplet, cocoșul fiind lipsit de clapa superioară și vârful șurubului. Modelul aparține tipologiei cu cremene dezvoltat (francez). Cocoșul este în formă de „S”, piciorul amnarului este scurt, sprijinit pe arcu amnarului; placa de percuție este înaltă și fără striatăii. Tigăița și brățara sunt realizate din alamă. Pe uluc, în partea stângă a piesei se remarcă o plăcuță de ranforsare din alamă, în formă de „S”, urmată de un marcaj indescifrabil. Trăgaciul are o gardă de alamă. Patul pistolului este curbat, cu aplică ornamentală și se termină cu un bulb de alamă. Starea de conservare este bună, semne de degradare se remarcă în partea dreaptă a patului; brățara fiind, de asemenea, afectată de coroziune punctiformă. L totală: 43 cm; L țevă : 26 cm, Calibru : 1,9 cm (Fig. 5).

Număr de inventar 32.314 MO: Pistol de cavalerie austriac cu țevă cilindrică din oțel, lisă în interior. Ulucul de lemn și țeava sunt fixate și ranforsate cu o brățară, în partea superioară a pistolului. Mecanismul de dare a focului este complet, aparținând tipologiei cu cremene dezvoltat francez. Cocoșul este în formă de „S”, având în partea superioară cleștele pentru fixarea cremenei, partea inferioară

Fig. 5

fiind circulară. Șurubul cleștelui cocoșului se termină printr-un inel. Picioarul amnarului este scurt, sprijinit pe arcul amnarului; placa de percuție este înaltă și fără striatții. Tigăița și brățara sunt realizate din alamă. Mecanismul de declanșare este individualizat de trăgaciul fără gardă. Pe uluc, în partea stângă a piesei se remarcă o plăcuță de ranforsare din alamă, în formă de „S”, urmată de marcajul „LZ”. Patul este curbat și foarte puțin bombat, fără elemente decorative. Starea de conservare este relativ bună: urme de deteriorare sunt vizibile în special în zona patului, părțile metalice prezentând, de asemenea, urme de coroziune punctiformă. Dimensiuni: L totală: 42,5 cm; L țevă: 26 cm, Calibru: 1,9 cm (Fig. 6).

Fig. 6

Număr de inventar 32.329 MO: Pistol de cavalerie austriac cu țevă cilindrică din oțel, lisă în interior. Ulucul de lemn și țeava sunt fixate și ranforsate cu o brățară, în partea superioară a pistolului. Mecanismul de dare a focului este complet, nefuncțional, aparținând tipologiei cu cremene dezvoltat francez. Cocoșul este în formă de „S”, având în partea superioară cleștele pentru fixarea cremenei, partea inferioară fiind circulară. Modelul este individualizat prin prezența unei bucăți de cremene în cleștele cocoșului. Șurubul cleștelui cocoșului se termină printr-un inel. Picioarul amnarului este scurt, sprijinit pe arcul amnarului; placa de percuție este înaltă și fără striatții. Tigăița și brățara sunt realizate din alamă, în vârful brățării remarcându-se cuiul cătării. Pe uluc, în partea stângă a piesei se remarcă o plăcuță de ranforsare din alamă, în formă de „S”. Trăgaciul are o gardă de alamă. Patul pistolului

este curbat și se termină cu un bulb simplu de alamă. Starea de conservare este relativ bună, deteriorări fiind vizibile pe întreaga suprafață lemnoasă, plăcuței de ranforsare lipsindu-i de asemenea un șurub. Dimensiuni: L totală: 43 cm; L țeavă: 26 cm, Calibru: 1,8 cm (Fig. 7).

Fig. 7

Există, de asemenea, modele create în tronsonul cronologic pe care îl avem în vedere în acest articol, dar care ulterior au fost modificate pe măsură ce tehnologia avansa. Este, credem noi, cazul unui pistol din colecția muzeului nostru, care a suferit o schimbare completă a mecanismului de dare a focului, din mecanism cu cremene în model cu capsă, dar a cărui origine poate fi identificată datorită celorlalte caracteristici. Descrierea completă a pistolului este următoarea:

Număr de inventar 32.315 MO: Pistol de cavalerie austriac, lisă în interior. Ulucul de lemn și țeava sunt fixate și ranforsate cu o brățară, în partea superioară a pistolului. La exterior, în zona culatei, țeava este tronconică, cilindrică la vârf. Mecanismul de dare a focului este incomplet și nefuncțional, lipsind capsă. Pe uluc, în partea stângă a piesei se remarcă o plăcuță de ranforsare din alamă, în formă de „S”, urmată de un marcajul „ZMZ”. Trăgaciul are o gardă de alamă. Patul pistolului este curbat, cu aplică ornamentală și se termină cu un bulb de alamă. Starea de conservare este relativ bună, semne de coroziune fiind vizibile în special pe amnar și brățară, porțiunile lemnoase fiind, de asemenea, ușor degradate. Dimensiuni: L totală: 42 cm; L țeavă: 26 cm, Calibru: 1,8 cm.

Matei Ciurică
Muzeul Județean Satu Mare
Satu Mare, RO
ciurica_matei@yahoo.com